

Зборник радова
ГЕНОЦИД НАД
СРБИМА У НДХ И
УСТАНАК - КОЗАРА
1942-2022.

Преиледни научни рад

УДК 341.485(=163.41)
(497.15)“1941/1945“

DOI 10.7251/
ZRCIRRTNL2301035D

Запримљено: 03.07.2023.
Одобрено: 31.07.2023.

МАСОВНИ ЗЛОЧИНИ НАД СРБИМА У ОПШТИНИ КОЗАРСКА ДУБИЦА 1941-1945. ГОДИНЕ¹

Мирко Димић^{2*}

Виши кустос, ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“

Апстракт: Први познати масовни злочин усташа почињен је над 108 ухапшених Дубичана, који су транспортовани у правцу Глине, 24. јула 1941. године. Протјеривање и убиства на подручју данашње Козарске и Хрватске Дубице добиће своју завршну фазу у мају 1942. Од преко 10.000 Срба, који су живјели на овом подручју до маја 1942, остало је свега њих између 2.000 и 3.000, који су уклоњени, тако да је подручје етнички очишћено од Срба. Током и завршетком војних операција на планини Козари, љета 1942. године, са овог подручја депортовано је између 68.000 и 80.000 становника у логоре. Војне јединице Независне Државе Хрватске и Њемачке су, под изговором стријељања партизана, убиле огроман број српског цивилног становништва на подручју Козаре. Истраживање страдања становника села, као што су Срефлије и Шеварлије, показује нове резултате и окрића нових појединачних жртава, које до сада нису биле пописане, као и карактер страдања осликан убиствима великог броја дјете.

Кључне ријечи: Козарска Дубица, Козара, геноцид, жртве, покољи, Срефлије

1 Рад је сажетак досадашњих истраживања вишег кустоса Мирка Димића. Радови су објављени у часопису *Тойола*. Овај сажетак је настао за потребе стручног скупа „Геноцид над Србима у НДХ и устанак Козара 1942-2022.“, одржаног на Мраковици 22. јуна 2022. године. Прим. аутора. До 1993. године називана Општина Босанска Дубица, након чега је називана Козарска Дубица. У периоду 1941-1945. године Котар Босанска Дубица.

2* mirkodimic@juspdonjagradina.org

Први масовни злочини усташа над Србима у Босанској Дубици

Краљевина Југославија је поражена у Априлском рату 1941. године од стране Њемачке и њених савезника. Само мјесто Босанска Дубица³ је заузето без јачег отпора. Дубички парох Славко Вујасиновић у својим мемоарима оставио је писани траг о уласку њемачке војске у Дубицу. Њемачка војска је 13. априла 1941. године прешла преко дрвеног моста који је спајао двије Дубице.⁴ Прота Славко је био присутан као вјерски представник Срба који су дочекали у 12.00 часова њемачке војнике на иницијативу председника градске општине Авидбега Церића. Први захтјев од стране њемачке војне власти је био да се преда оружје у зграду општине. Владали су ред и мир, како је записао прота Славко Вујасиновић.⁵ Након тога је формирана усташка власт у Босанској Дубици 13/14. априла 1941. године. Какве је намјере имала новонастала Независна Држава Хрватска према Србима свједоче многи говори, натписи, новински чланци, и на крају закони државе.

По процјени историчара Марка Јанковића 1941. године у Котару Босанска Дубица живјело је око 41.000 становника.⁶ Становника српске националности је било преко 30.000. У извјештају усташког логора за Босанску Дубицу у котару је живјело преко 30.000 православних Срба, док је муслимана са мањим удјелом Хрвата католика било 4.000.⁷ Усташки наратив о српским устанцима, убиствима и дјеловању против нове државе био је основ пропаганде у почетку масовних злочина над српским становништвом у Независној Држави Хрватској.

У јулу 1941. године ухапшена је група од 108 Срба и транспортована је у правцу Глине 24. јула 1941. године. Број од 108 ухапшених остао је упамћен на основу списка који је саставио усташа и први председник котара Анте Сељан. У записнику Земаљске комисије⁸ познато је и неколико имена одведених: Милан Лончар, Љубо Марић, Милан Марић, Свето Марић, Милан Добрић, Андрија Тркуља и Душан Благојевић. Поред појединих жртава

3 Прим. аутора. До 1993. године називана Општина Босанска Дубица, након чега је називана Козарска Дубица. У периоду 1941-1945. године Котар Босанска Дубица.

4 Дубички парох мисли на двије сусједне Дубице - Босанску Дубицу и Хрватску Дубицу. (н. а.)

5 Славко Вујасиновић, *Срби као њишице - мемоари*, приредио Симо Брдар, Бања Лука: 1994, 18.

6 Марко Јанковић, *Дубички 20. вијек*, Бања Лука: 2018, 84.

7 Меморијални музеј на Мраковици, стална поставка, *Izvještaj ustaški logor za Bosansku Dubicu broj 162/1941*, 21. јул 1941.

8 Архив Босне и Херцеговине, фонд Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и његових помагача за Босну и Херцеговину, Записници, Срез Босанска Дубица, кутија 23, Записник 55883. Свједоци Мујага Шерић, Сулејман Ђоралић, Шукрија Долић, Ђорђе Вујасиновић и Ахмед Ђелам, Записник од 13. јула 1946. године.

наводи се читав низ имена усташа одговорних за овај транспорт. На основу овог можемо закључити да је свједоцима јако добро познато ово хапшење, као и имена самих судионика. Поименични судионици и одговорна лица за овај злочин по изјавама свједока из записника су: усташки логорник, Ивица Варовић, родом из Бугојна, Сулејман-бег Церић из Б. Дубице, Јосип Мажар из Б. Дубице, Петар Мажар из Б. Дубице, Маријана Марић из Госпића, Адам Церић из Б. Дубице, Крешо Мишковић из Б. Дубице, Идриз Бејатовић из Б. Дубице, Едуард Волман, римокатолички свештеник у Б. Дубици, родом из Граца.⁹

За 108 поименично пописаних жртава утврђен је идентитет и у литератури се воде као убијени у глинској цркви или у мјесту Глина 2. августа 1941. године.¹⁰ Исто тако постоји литература која негира убиство 108 Дубичана у глинској цркви.¹¹ Аралица тврди да нико из Босанске Дубице није убијен у Богородичиној цркви у Глини. Позива се на рад Бранка Бокана о страдању Срба у Босанској Крајини 1941. године, као и на владика Атанасија (Јевтића). Радови двојице поменутих су уопштени и нису засновани да дубљем истраживању првих злочина на простору Босанске Дубице, већ се набрајају у склопу бројних усташких злочина, љета 1941. године, над српским становништвом. Још један аутор који помиње масовне злочине над Србима у Босанској Дубици првих мјесеци НДХ је др Здравко Антонић. Он је приредио *Докуменџа о теноциду над Србима од априла до августа 1941. године*. За Босанску Дубицу у јулу 1941. године пише да је ухапшено око 200 Срба, од којих је 100 убијено одмах у Дубици, док је других 100 упућено у концентрационе логоре гдје су потом ликвидирани.¹² Ова три истраживања могу да се користе као основа за даље истраживање, никако за коначну анализу. Одбацујемо тврдњу Ђуре Аралице, јер аутору нису били доступни релевантнији извори попут Земаљске комисије.

Аралица у својој књизи хронолошки пише о масовним усташким злочинима над српским становништвом, на подручју Кордуна, јула 1941. године. Злочини су се десили у периоду од 24. јула до 8. августа 1941. године, док се злочин у глинској цркви догодио 29/30. јула и 4. августа 1941. године¹³ иако наводи и могућност још којег покоља у цркви.¹⁴ Веома документовано

9 Исто.

10 Милка Љубичић, Милан Буњац, *Покољ Срба у глинској православној цркви*, Глина: 1995, 58-60; Симо Брдар, *Црни ујлешњак*, Бања Лука-Козарска Дубица: 1997, 18-21.

11 Ђуро Аралица, *Усташки покољ Срба у глинској цркви*, Београд: 2011, 241.

12 *Докуменџа о теноциду над Србима у Босни и Херцеговини од априла до августа 1941. године*, приредио др Здравко Антонић, Бања Лука-Српско Сарајево: 2001, 130.

13 Ђ. Аралица, *н. г.*, 220.

14 Исто, 130-131.

и са више извора говори о намјери власти у НДХ на који начин да се ријешу српско питање на подручју Кордуна, што је у коначници био образац и за друга мјеста махом насељена српским становништвом.¹⁵

Деветог августа 1941. године група од 188 Срба је спроведена у Хрватску Дубицу у цркву Свете Тројице, гдје су фотографисани два пута.¹⁶ Момчило Ракић из Б. Дубице био је у групи која одведена у цркву. Усташе су поставиле један пушкомитраљез у цркву, многи су се препали и почели су да плачу, јер су мислили да ће их убити. Потом су их фотографисали и издвојили групу старијих мушкараца са брковима за које су тврдили да су вође банди.¹⁷ О транспорту заробљеника из затвора у Босанској Дубици до православне цркве у Хрватској Дубици оставио је сјећање и Раде Бига из села Суваја. Он наводи датум 21. август 1941. године. На уласку у цркву дочекали су их усташе и пар цивила, који су их при уласку ударали сјекирама и кундацима од пушака и другим предметима. Том приликом су једни другима указивали помоћ. Наводи да је повезао брата Милутина којем је завио главу, а који се може препознати на фотографији. Дио затвореника је послан у Нову Градишку, међу којима је био и Раде Бига, а већина је убијена од стране усташа. Били су присиљени да сруше православну цркву у Новој Градишци и синагогу, након чега је њих 15 послано кући у Б. Дубицу.¹⁸ Новак Гргић свједочи да је био у овој групи ухапшених Срба који су транспортовани у Нову Градишку. Прво су били смјештени у један подрум у којем је недостајало кисеоника, те је дошло до масовног падања затвореника у несвијест, а након тога су премјештени у сушницу за жито. Одатле су били присиљени да руше православну цркву у Новој Градишци. Након тога су пуштени да би Новак завршио у Загребу због здравствених проблема и требало је да се врати у Нову Градишку након лијечења. Нашао је четири свједока у Загребу¹⁹ те прешао на римокатоличку вјеру и до краја рата остао у Загребу.²⁰

15 *Истио*, 47-150.

16 Храм Свете Тројице подигнут 1738. год., усташе су га запалиле 7. јула 1941. године, потом га прогласили неупотребљивим и наредили да се сруши. Кориштени су затвореници из Старе Градишке. (Јован Мирковић, *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској: фотономонографија*, Београд: 2016, 204).

17 Момчило Ракић, „У усташком затвору у Босанској Дубици“, *Козара у Народноослободилачком рату-зачини и сјећања*, I, Београд: 1971, 151-157.

18 Борко Арсенић, Ђуро Милиновић, *Пламен њог Козаром*, Сарајево: 1969, 58-60.

19 Архив Bosne i Hercegovine, fond Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača za Bosnu i Hercegovinu, Zapisnici, Srez Bosanska Dubica, kutija 23, Zapisnik 34966. Свједочанство Гргић Новака, трговца из Босанске Дубице, пред градском комисијом у Загребу 17. новембра 1945. године.

20 Мирко Димић, „Први масовни злочини усташа над Србима у Босанској Дубици 1941. године“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. VIII, бр. 8, Доња Градина: 2022, 64-79.

Протјеривање, убиства и етничко чишћење српског становништва у Босанској и Хрватској Дубици 29/30. маја 1942. године

Након првог покушаја ослобађања Босанске Дубице, 22. априла 1942. године, и првог ослобођења Приједора, 16. маја 1942, од стране партизанских снага значајно је увећана територија коју су контролисали припадници Народноослободилачког покрета (НОП). Власти НДХ су покренуле војну акцију из више праваца да би повратиле контролу над територијом. У склопу ове акције битну улогу је имала Усташка обрана, која је 25. маја 1942. године имала своју прву војну акцију. Саме борбе документоване су са обје зараћене стране, тако да можемо добити прилично јасну слику самог тока борби. Први сукоб догодио се 25. маја, а други 1. јуна. Борбе су завршене 4. јуна повлачењем оружаних формација НДХ.²¹

Пописи становништва са документима и процјенама о броју одведених откриће још једну занимљиву чињеницу. Попис становништва у Краљевини Југославији 1941. године није одржан. На основу пописа из 1931. год. можемо да говоримо о броју Срба на подручју обје Дубице. По попису из 1931. у Срезу Босанска Дубица, који се односи само на мјесто Бос. Дубицу, пописано је 11.100 становника, од којих 6.685 православних, 1.201 римокатолика и 3.028 муслимана. У Хрватској Дубици, као дијелу Среза Костајница, живјело је 4.121 православних и 2.948 римокатолика.²² Ако узмемо податке по попису из 1931, на подручју обухваћеном логорисањем и депортацијом живјело је преко 10.000 Срба. Колико се српско становништво увећало до 1941. може се само процјењивати.

Замисао о депортацији становништва Босанске и Хрв. Дубице први пут је поменута у документима НДХ 23. априла 1942. У извјештају котарске области Бос. Дубице од 23. априла (под бројем 185-1942. Тајни) одржан је састанак у згради котара, на којем је био присутан Еуген Дидо Кватерник са заповједницима усташких сатнија и котарским предстојником Вуковићем. Идеја о депортацији је напуштена због недостатка људства и техничке подршке.²³ Ова идеја је реализована мјесец дана послје. Крајем маја покупљено је више стотина лица српске националности из Босанске и Хрватске Дубице, која су депортована у концентрациони логор Јасеновац (Логор V – Стара Градишка).

21 Dragutin Ćurguz, Milorad Vignjević, *Drugi krajiški Narodnooslobodilački partizanski (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Приједор: 1982, 569–576.

22 *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti*, Београд: 1938.

23 ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, Збирка докумената, *Izvjestaj kotarske oblasti u Bosanskoj Dubici od 23. travnja 1942, broj: 185-1942. Tajni*, неинвентарисано.

У Бос. Дубици процјене по документима и изјавама су до 400 Срба који су логорисани, а у Хрв. Дубици до 3.000. Ако узмемо у обзир већ наведене податке по попису из 1931, као и процјене колико је могло бити Срба 1941, јасно је да се ради о посљедњој фази протјеривања Срба. Мај 1942. само је завршна фаза геноцида спроведеног од стране НДХ на подручју двију Дубица. Злочин геноцида дефинисан је Конвенцијом Уједињених нација од 9. децембра 1948, иако је назив за овакав тип злочина накнадно установљен као геноцид. Оно што се десило са српским становништвом у мају 1942. на простру обје Дубице може се препознати у одредбама Конвенције, што недвосмислено потврђује ауторове тврдње о каквој се врсти злочина ради.²⁴

Посљедице борби на Козари Стратиште - православно гробље „Урије“ у Босанској Дубици

Током и завршетком војних операција на планини Козари, лета 1942. године (10. јун - 17. јул), са подручја Козаре депортовано је око 68.000 становника српске националности у логоре.²⁵ Колоне заробљеног становништва су из Козаре спровођене према Босанској Дубици, потом кроз сам град, да би већина становника завршила у привременом логору у Церовљанима²⁶.

У списковима жртава за многе од њих са подручја Б. Дубице као мјесто страдања наводи се управо Босанска Дубица 1942. године.²⁷ Војне власти Независне Државе Хрватске и Њемачке су под изговором стријељања партизана убиле огроман број српског цивилног становништва на наведеном простору.

У забиљешци њемачког посланства, од 20. јула 1942. године, у Загребу, наводе се смјернице о поступању са заробљеним становништвом. Аутор је навео само одређене тачке које су занимљиве не само за овај рад, већ и за стварање једне свеукупне слике о дешавањима са српским становништвом на ширем подручју планине Козаре током јула 1942. године.

24 Мирко Димић, „Босанска и Хрватска Дубица 29/30. маја 1942“, *Тојола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. V, бр. 5, Доња Градина: 2019, 105–164.

25 Mirko Pečić, Dragutin Ćurguz, *Bitka na Kozari*, Prijedor: 1976, 161.

26 Око 26.000 становника је боравило у привременом логору у Церовљанима (жељезничка станица). Ово су подаци здравствене службе НДХ у виду графичког приказа. (М. Пекић, Д. Ћургуз, *n. d.*, 161).

27 Dušan D. Samardžija, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica: 1984, 275-568; *Popis žrtava Drugog svjetskog rata u BiH, opština Bosanska Dubica*, 235-461. www.muzejgenocida.rs

„А. Поступак са избеглицама

1. Избеглице које су биле партизани и њихови активни помагачи ставити пред преки суд. Ова мера треба да се спроведе најхитније.
3. Маса осталих избеглица је већ подељена у групе: мушкарци се налазе у Земуну, деца највећим делом у Јастребарском (Јаска), а жене у различитим логорима близу досадашњег операционог подручја. Већина мушкараца из Земуна вероватно и може да се искористи као радна снага у Рајху. То питање већ разматра посланство с Министарством иностраних послова у Берлину.

Б. Насељавање у подручју операција

1. Претпоставља се да је у интересу развоја хрватске државе да се с обе стране путева Босанска Градишка — Бања Лука и Приједор — Дубица насељава поузданије становништво. С тим у вези потребно је да се села која су сада празна осигурају. Места која се поновно насељавају потребно је тачно означити да би се спречиле незгоде и политичке последице. Исто тако треба обратити пажњу на избор и смештај нових насељеника“.²⁸

Једно од бројних стратиша било је и православно гробље „Урије“. Процењује се да је на овом стратишту убијено до 1.600 православних Срба.²⁹

Страдања становника села Срефлије - примјер голготе српског народа Козаре

Страдање мјештана села Срефлије трајало је током читавог ратног периода 1941–1945. године. Највише их је убијено у концентрационом логору Јасеновац, потом у концентрационом логору Земун. Многи су убијени у својим кућама или у близини мјеста гдје су живјели, на планини Козари, у Славонији, после присилне депортације становништва 1942. године. Страдалих има и у Норвешкој, у логорима, те у Њемачкој. Један од изума НДХ били су логори за дјецу. У усташким документима наводе се као прихватилишта за избјеглу дјецу са Козаре. Многа дјеца из Срефлија убијена су у тим логорима. Треба истаћи да је 1942. године највише становника села страдало током и након Козарске офанзиве. Оно што је карактеристично за село јесте да је било ван

28 *Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije*, том XII, књига 2, Dokumenti nemačkog Rajha, br. 114, Beograd: 1976, 576-578.

29 Мирко Димић, „Православно гробље ‚Урије‘ у Босанској Дубици - стратиште српског становништва за вријеме НДХ“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. IV, бр. 4, Доња Градина: 2018, 62–76.

борбених дејстава. Становништво је покупљено под изговором борби након којих је требало да се врате у своје домове.

У истраживању смо користили досад све објављене пописе. Поред пописа, посетили смо и четири мјесна гробља у селу, као и гробље на којем су покопани убијени током рата. Да би читаоцу било јасније, потребна је и анализа доступних пописа који се односе на страдале мјештане села Срефлије. Душан Самарџија је у монографији о Дубици објавио попис страдалих који се састоји од два дијела. Конкретно за село Срефлије попис погинулих бораца је 74, а жртава фашистичког терора 437. У попису Музеја жртава геноцида пописано је укупно 446 страдалих без подјела, али је крај сваког имена стављено када и гдје је лице страдало. Попис СУБНОР-а Козарске Дубице настао вјероватно 60-их година двадесетог вијека. У књизи погинулих бораца уписана су 53 имена, а у књизи жртава фашистичког терора њих 297. Наредни пописи у себи садрже само жртве логора Јасеновац. Бошњачки институт је 1998. објавио попис Статистичког завода Југославије из 1964, у којем је пописано 120 жртава села. „Спомен-подручје Јасеновац“ у свом попису из 2007. године објавило је 228 жртава убијених у концентрационом логору Јасеновац. Преглед и претрагу поименичног пописа жртава Јасеновца 1941–1945. аутор је вршио 14. јула 2020. године у електронској бази података „Спомен-подручја Јасеновац“, у којој је пописана 231 жртва убијена из села Срефлије у логору Јасеновац. Антун Милетић је у свом попису објавио 284 жртве убијене у логору Јасеновац. О страдању дјеце писао је Драгоје Лукић. У књизи *Раџи и дјеца Козаре* број убијене дјеце је 122 и односи се на цјелокупан број, без обзира на мјесто страдања. У књизи *Били су само деца* објавио је 97 имена убијене дјеце из села Срефлије, а која се односе на концентрациони логор Јасеновац.

Поименични попис је направио аутор, у којем је пописао 594 страдалих. То је за 83 више него у попису Душана Самарџије, који је пописао њих 511, а то се сматрало највише поименично пописаних до тада. Број поименично пописаних за логор Јасеновац износи 310 убијених становника села Срефлије, од којих се за 62 жртве наводе, поред логора Јасеновац, и друга мјеста страдања. До овог пописа највише поименично убијених становника у Јасеновцу пописао је Антун Милетић – њих 284. У логору Земун убијено је поименично пописаних 198 становника села Срефлије, од којих се за 49 наводи више мјеста страдања. Што се тиче старосне и полне структуре жртава становника Срефлија, у Јасеновацу су убијени већином жене, дјеца и старији мушкарци. У Земуну већину убијених чине мушкарци у доби од 20 до 50 година.³⁰

30 Мирко Димић, *Срефлије 1941-1945*, Доња Градина: 2021, 71-103.

Усташки злочин у селу Шеварлије 18. јуна 1944. године

У записнику Земаљске комисије од 28. октобра 1944. године из села Шеварлије пише да су усташе 18. јуна 1944. године прешле из села Баћин, у јачини од 200 људи, и убиле 62 мјештанина села. По свједочанству Јоке Триванић и Милице Миланковић, усташе је предводио Павао Микић,³¹ сатник из Јасеновца. Деса Миросав је свједочила гдје је пронашла убијене тог дана, иако не наводи поименично, него само број убијених по пронађеној локацији. Изјава се поклапа са другим наведеним у раду. Записник је аутор објавио у цијелости у раду.³²

У књизи 11. крајишке бригаде нашли смо сљедеће податке. Четврта усташка бојна усташког одбрамбеног здруга, јачине 800 људи, прешла је ријеку Уну код Хрватске Слабиње. Ушла је у села Сувају, Бачване и заселак Шеварлије села Јохова гдје су побили преко 100 жена, дјеце и старца. Приликом доласка Козарачког одреда усташе су се повукле.³³

За реконструкцију злочина користили смо сјећања која се односе на завршетак борби, као и трагове злочина који су остали иза усташа. Опширнија сјећања су свједочанства Ђурађа Долинића³⁴ и Росе Долинић³⁵. Поред ових сјећања, постоји и сјећање Остоје Долинића,³⁶ те Ђује Вуклиш,³⁷ тачније један дио који се односи на овај злочин.

Убијени тог дана у Шеварлијама сахрањени су на више локација. Жртве су сахрањене у масовне гробнице. Локације су: код куће Симе Малинића – сахрањено је 41 лице, од тога двадесет седам Малинића, седам Остојића, шест Долинића и један Вуковић; код куће Стевана Јакшића – седам лица, пет Јакшића и двоје Касабашића; код куће Пане Долинића – пет лица, четири Долинића и један Лазих; код куће Станка Миљатовића – 19 лица, од којих 11 Јакшића и осам Миљатовића. Код куће Станка Миљатовића

31 Павле Микић, сатник, родом из Срема, управник економије у јасеновачком логору - III ци- глана. По свједочанству Љубе Врањеша и Јакоба Данона био је један од мучитеља у логору. (Марко Ручнов, *Зашто Јасеновац?*, Доња Градина: 2022, 314).

32 Arhiv Bosne i Hercegovine, Sarajevo, Fond Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, Srez Bosanska Dubica, Ševarlije, kutija 31, inventarni broj 92, 1-1.

33 Drago Karasijević, Đuro Milinović, *Jedanaesta krajiška NOU brigada*, Bosanska Gradiška: 1982, 275.

34 Б. Арсенић, Ђ. Милиновић, *н. г.*, 222–226.

35 Роса Долинић, „На мјесту тешког злочина усташа у селу Шеварлијама“, *Козара у Народноо- слободилачком рату, Записи и сјећања*, књ. IV, Београд: 1978, 661–668.

36 Симо Брдар, *Црни уилешњак*, Бања Лука-Козарска Дубица: 1997, 37–38.

37 Горан Вуклиш, „Сјећање Ђује Вуклиш“, *Тојола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. III, бр. 3, Доња Градина: 2017, 178–179.

подигнуто је и спомен-обилежје³⁸ убијенима.³⁹ У Шеварлијама је 18. јуна 1944. године убијено 73 мјештана села, на основу истраживања изнесених у раду.⁴⁰

Усташки злочин у селу Гуњевци 19. фебруара 1945. године

Крајем 1944. и почетком 1945. године на дубичком подручју, осим Града Дубице, сва дубичка села била су под контролом партизана, јер су села била махом насељена српским становништвом које је било уз партизански покрет. Мали број војних снага дубичка села је оставило углавном слабо брањена што су користиле војне формације НДХ за честе нападе на ово подручје, поготово крајем 1944. и почетком 1945. године. Напади су долазили из Јасеновца, Дубице и Орахове на шире подручје Босанске Дубице и Босанског Новог.

Конкретно за овај злочин напад је почео 17. фебруара 1945. године из три правца, из Јасеновца, Орахове и Босанске Дубице. Нападаци су ишли ван главних путева, јер су хтели да изненаде локално становништво, те да на тај начин спријече нужно одступање према планини Козари.⁴¹ Број и назив јединица које су нападале ово подручје нисам успио пронаћи. У литератури се наводи назив „ушаше“⁴² а у документима Команде приједорског подручја⁴³ „непријатељ“ и „ушаше“. На простору села Гуњевци и околних села⁴⁴ није било војних јединица, тако да је овај простор био небрањен. Само једна чета 3. батаљона 20. крајишке бригаде била је распоређена на

38 Прим. аутора. Треба напоменути да је ово локација заједничког спомен-обилежја убијеним 18. јуна 1944. године у Шеварлијама. На овој локацији је сахрањено 19 жртава из породица Јакшић и Миљатовић. На истој локацији је подигнут и споменик убијеним из ове двије породице. На основу идејног рјешења за спомен-обилежје у селу Шеварлијама из 1980. године можемо претпоставити да је спомен-обилежје подигнуто 80-их година.

39 Б. Арсенић, Б. Милиновић, *н. г.*, 219–226.

40 Мирко Димић, „Усташки злочин над Србима у селу Шеварлије 18. јуна 1944. године“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. VII, бр. 7, Доња Градина: 2021, 30-58.

41 Dušan D. Samardžija, *н. д.*, 262-263.

42 Потребно је појаснити да је назив ушаше, као назив који се користио за оружане формације Независне Државе Хрватске (НДХ), кориштен као уопштен, јер је остао у народу као симбол страдања и као симбол монструозности злочина које су припадници тих војних формација чинили. (н. а). Војску НДХ су чинили: домобранство као редовна војска, усташка војница и оружништво. Укупан број војника НДХ процјењује се на око 150.000, од тога 110.000 домобрана и око 40.000 ушаша у априлу 1942. године. (Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i NDH*, Zagreb: 1978, 114-124).

43 Прим. аутора: Приједор је ослобођен од стране партизанских снага септембра 1944. године.

44 Прим. аутора: Села Срефлије, Клековци и Пуцари су сусједна села.

простору села Хаџибајир-Скључани-Влашковци.⁴⁵ У извјештајима Команде приједорског подручја за период од 13. до 23. фебруара, од 23. фебруара, те извјештају среског комитета КПЈ за Босанску Дубицу од 8. марта 1945. наводи се број убијених лица, почињена материјална штета, као и евакуација становништва са моштаничке општине коју је напад највише погодио.⁴⁶

Позната су два стратишта у селу Гуњевци на којима су се десила убиства 19. фебруара 1945. године. Прва локација је била у кући Боже Вукмира. Друга локација је била у кући Јове Крњајића. У кући Боже Вукмира усташе су убиле 68 људи српске националности, док у кући Јове Крњајића није познат тачан број жртава, али такође је ријеч о жртвама српске националности.⁴⁷ Одређен број жртава је убијен на мјесту гдје је и ухваћен.⁴⁸

Mass Crimes Against Serbs in Municipality of Kozarska Dubica 1941 – 1945

Summary

On 24 July 1941, the Ustashe committed the first mass crime against 108 people seized in Dubica who had been transported towards Glina. This number was remembered based on the list compiled by the Ustasha Ante Seljan, the first head of the district (*kotar*). The expulsion and killings in the territory of the today's Kozarska and Hrvatska Dubica culminated in May 1942. Out of over 10,000 Serbs populating the area, by May 1942 remained only 2,000 – 3,000 people who were uprooted, so the territory was ethnically cleansed of Serbs. This paved the way for a new attack on June 10, culminating in a genocide against Serbs in Kozara area.

During and at the end of the military operations on Mount Kozara in the summer of 1942, around 68,000-80,000 inhabitants were deported to camps. Columns of the captured Serbian population were led from Kozara towards Bosanska Dubica, then through the city itself, to their final destination in a provisional camp in Cerovljani. Military units of the Independent State of

45 Прим. аутора: Села се налазе на другој страни у односу на села моштаничке општине, поприлично удаљена, ако се узме у обзир зимски период и снијег, као и мали број људи са оружјем који је требало да брани села (партизани).

46 D. Samardžija, *n. d.*, 262-263.

47 Симо Брдар, *n. g.*, 24-29.

48 Мирко Димић, „Страдање српског становништва у селу Гуњевци фебруара 1945. године“, *Тополо*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, година III, број 3, Доња Градина: 2017, 153-166.

Croatia (NDH) and Germany killed a huge number of Serbian civilians in the area of Kozara under the pretext of shooting partisans. One of such places is the Orthodox cemetery of Urije, where hundreds of people were shot to death.

Following the research of the massive suffering of the inhabitants of the Sreflije village during and after the fighting on Mount Kozara, the author expanded the previous list comprising 511 victims' names by 73 names. According to the author's research, the number of victims by name is 594. On 18 June 1994 in Ševarlije village the Ustashe killed 73 people, out of whom 30 were children. In February 1945, the last mass crime was committed against the Serbian population in the village of Gunjevci, Kozarska Dubica municipality: 96 victims were killed and most of them (44) were children.

Извори:

Arhiv Bosne i Hercegovine

Меморијанли музеј на Мараковици

ЈУ Спомен-подручје „Доња Градина“

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, II, Prisutno stanovništvo po veroispovesti, Beograd: 1938.

Документи о геноциду над Србима у Босни и Херцеговини од априла до августа 1941. године, приредио др Здравко Антонић, Бања Лука-Српско Сарајево: 2001.

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije, том XII, knjiga 2, Dokumenti nemačkog Rajha, br. 114, Beograd: Vojnoistorijski institut, 1976.

Popis žrtava Drugog svjetskog rata u BiH, opština Bosanska Dubica,
www.muzejgenocida.rs

Литература:

- Арсенић Борко, Ђуро Милиновић, *Пламен под Козаром*, Сарајево: 1969.
- Аралица Ђуро, *Усташки покољ Срба у тлинској цркви*, Београд: 2011.
- Брдар Симо, *Црни ујлешњак*, Бања Лука-Козарска Дубица: 1997.
- Вујасиновић Славко, *Срби као њицице - мемоари*, приредио Симо Брдар, Бања Лука: 1994.
- Вуклиш Горан, „Сјећање Ђује Вуклиш“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. III, бр. 3, Доња Градина: 2017, 169-185.
- Димић Мирко, *Срефлије 1941-1945*, Доња Градина: 2021.
- Димић Мирко, „Православно гробље ‘Урије’ у Босанској Дубици - стратиште српског становништва за вријеме НДХ“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. IV, бр. 4, Доња Градина: 2018, 62-77.
- Димић Мирко, „Босанска и Хрватска Дубица 29/30. маја 1942“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. V, бр. 5, Доња Градина: 2019, 105-164.
- Димић Мирко, „Усташки злочин над Србима у селу Шеварлије 18. јуна 1944. године“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. VII, бр. 7, Доња Градина: 2021, 30-58.
- Димић Мирко, „Први масовни злочини усташа над Србима у Босанској Дубици 1941. године“, *Тойола*, Часопис ЈУ Спомен-подручја „Доња Градина“, год. VIII, бр. 8, Доња Градина: 2022, 64-80.
- Долинић Роса, „На мјесту тешког злочина усташа у селу Шеварлијама“, *Козара у Народноослободилачком рату*, Записи и сјећања, књ. IV, Београд: 1978.
- Јанковић Марко, *Дубички 20. вијек*, Бања Лука: 2018.
- Jelić-Butić Fikreta, *Ustaše i NDH*, Zagreb: 1978.
- Karasijević Drago, Đuro Milinović, *Jedanaesta krajiška NOU brigada*, Bosanska Gradiška: 1982.
- Љубичић Милка, Милан Буњац, *Покољ Срба у тлинској православној цркви*, Глина: 1995.
- Мирковић Јован, *Страдање Српске православне цркве у Независној Држави Хрватској: фотомонографија*, Београд: 2016.
- Pečić Mirko, Dragutin Ćurguz, *Bitka na Kozari*, Prijedor: 1976.
- Ракић Момчило, „У усташком затвору у Босанској Дубици“, *Козара у Народноослободилачком рату - записи и сјећања*, I, Београд: 1971.

Ручнов Марко, *Зашио Јасеновац?*, Доња Градина: 2022.

Samardžija D. Dušan, *Bosanskodubičko područje u NOR-u i socijalističkoj revoluciji 1941-1945*, Bosanska Dubica: 1984.

Ćurguz Dragutin, Milorad Vignjević, *Drugi krajiški Narodnooslobodilački partizanski (kozarski) odred „Mladen Stojanović“*, Prijedor: 1982.